

Jan Stanisław Ciechanowski

CZARNA LEGENDA MIRANDY

Polacy w hiszpańskim
obozie internowania
w Miranda de Ebro
1940–1945

Oficina Wydawnicza RYTM
Wydział „Artes Liberales”
Uniwersytetu Warszawskiego
Warszawa 2021

Recenzenci

prof. dr hab. Arkadiusz Adamczyk, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach,
dr hab. Marek Białokur, prof. Uniwersytetu Opolskiego

Projekt graficzny okładki i stron tytułowych
Jacek Tofil

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Warszawski
oraz Polonia Aid Foundation Trust w Londynie

© Copyright by Jan Stanisław Ciechanowski,
Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego
and Oficyna Wydawnicza RYTM Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-7399-914-5

ISBN 978-83-962003-2-7

**Oficyna Wydawnicza RYTM Sp. z o.o. prowadzi
sprzedaż wysyłkową książek z rabatem.**

Szczegóły na stronie www.rytm-wydawnictwo.pl

Zamówienia można składać pod adresem:

Oficyna Wydawnicza RYTM Sp. z o.o.,

ul. Wolska 84/86, 01-141 Warszawa

tel. (22) 308-00-83

e-mail: dzial.handlowy@rytm-wydawnictwo.pl

Dołącz do nas na Facebooku

www.facebook.com/oficyna.rytm

Spis treści

Wykaz skrótów.....	11
Wstęp	19
Rozdział 1. Stosunki polsko-hiszpańskie w latach 1939–1945	39
1.1. Kształtowanie nowych relacji. Od końca hiszpańskiej wojny domowej do wybuchu II wojny światowej.....	39
1.2. W oczekiwaniu na rozstrzygnięcie losów konfliktu. Od wybuchu II wojny światowej do klęski Francji	57
1.3. Pierwsze symptomy pogorszenia się pozycji sprawy polskiej w Hiszpanii. Od klęski Francji do ataku Niemiec na ZSRS	75
1.4. Na drodze ku zerwaniu relacji. Od ataku Niemiec na ZSRS do zamknięcia biur Poselstwa RP w Madrycie	91
1.5. Zawieszenie oficjalnych relacji. Od zamknięcia biur Poselstwa RP w Madrycie do wznowienia z nim korespondencji dyplomatycznej przez hiszpańskie MSZ	131
1.6. Przywrócenie oficjalnych relacji. Od wznowienia korespondencji dyplomatycznej z Poselstwem RP w Madrycie przez hiszpańskie MSZ do końca II wojny światowej	150
Rozdział 2. Uwarunkowania polskiej obecności w Hiszpanii w latach 1940– 1945	175
2.1. Polscy uchodźcy cywilni w Hiszpanii	175
2.2. Polski wywiad i kontrwywiad w Hiszpanii	189
2.3. Ewakuacja polskich oficerów i żołnierzy z Francji przez Hiszpanię do Wielkiej Brytanii w latach 1940–1944	206
2.3.1. Ewakuacja z Francji.....	206
2.3.2. Przejście granicy w Pirenejach	214
2.3.3. Ewakuacja przez Hiszpanię	218
a) Ewakuacja przez Katalonię, Aragonię, Nawarrę i Kraj Basków	219
b) Ewakuacja przez Madryt do Portugalii	230
2.4. Przemoc ideologiczno-polityczna w Hiszpanii podczas wojny domowej i w okresie powojennym (<i>posguerra</i>).....	274
2.5. Polacy w hiszpańskich więzieniach, szpitalach karnych, obozach i miejscach pobytu przymusowego oraz system opieki nad nimi.....	297
2.5.1. Więzienia	298
2.5.2. Obozy.....	332
2.5.3. Szpitale karne.....	336
2.5.4. Miejsca pobytu przymusowego	341

Rozdział 3. Polacy w obozie internowania w Miranda de Ebro w latach 1940–1945	344
3.1. Powstanie obozu w Miranda de Ebro i jego charakterystyka	344
3.1.1. Tło historyczne obecności Polaków w Miranda de Ebro	344
3.1.2. Obozy „koncentracyjne” w Hiszpanii	345
3.1.3. Generalna charakterystyka obozu w Miranda de Ebro.....	347
3.1.4. Początkowy okres funkcjonowania obozu.....	350
3.1.5. Skład narodowościowy internowanych	354
3.1.6. Jeńcy z Brygad Międzynarodowych.....	356
3.2. Sytuacja Polaków w obozie w Miranda de Ebro oraz organizacja opieki nad nimi	357
3.2.1. Początki polskiej obecności w obozie	357
3.2.2. Liczebność Polaków na tle innych grup narodowościowych	362
3.2.3. Charakterystyka grupy polskiej oraz jej skład.....	366
3.2.4. Komenda grupy polskiej.....	369
3.2.5. Wybitniejsi Polacy w obozie.....	371
3.2.6. Transport do obozu, rejestracja i selekcja.....	376
3.2.7. Organizacja dnia	377
3.2.8. Praca fizyczna.....	378
3.2.9. Warunki mieszkaniowe.....	378
3.2.10. Warunki sanitarne	382
3.2.11. Wyżywienie i używki.....	385
3.2.12. Odzież, bielizna, obuwie.....	391
3.2.13. Handel.....	392
3.2.14. Ogólna sytuacja, nastroje i traktowanie internowanych. Przemoc. Stosunki z Hiszpanami	394
a) Od czerwca 1940 do września 1941 r.	394
b) Od września 1941 do stycznia 1943 r.	415
c) Od stycznia 1943 r. do końca wojny	420
3.2.15. Morale, dyscyplina i konflikty w grupie polskiej.....	421
3.2.16. Organizacja pomocy materialnej dla internowanych, wizyty w obozie	450
a) Od czerwca 1940 do sierpnia 1941 r.	450
b) Od września 1941 do marca 1943 r.....	453
c) Od marca 1943 r. do końca wojny	464
3.2.17. Opieka lekarska	474
3.2.18. Opieka duszpasterska.....	482
3.2.19. Życie kulturalne, intelektualne i sportowe, praca oświatowo-wychowawcza	502
3.2.20. Ucieczki	505
3.2.21. Repatriacja	527
3.2.22. Obywatele polscy pochodzenia lub narodowości żydowskiej.....	534
3.2.23. Polacy podający się za Kanadyjczyków i przedstawiciele innych narodowości.....	538
3.2.24. Związani z Polską jeńcy z Brygad Międzynarodowych.....	555

3.2.25. Kontrwywiad w obozie. Elementy podejrzane, szkodliwe i niepożądane	577
3.3. Zabiegi o uwolnienie Polaków z obozu w Miranda de Ebro	584
3.4. Zwolnienie Polaków z obozu w Miranda de Ebro oraz ich ewakuacja z Hiszpanii	618
3.4.1. Strajk głodowy	618
3.4.2. Rozładowanie obozu w Miranda de Ebro i ewakuacja z Hiszpanii.....	625
3.4.3. Oficerowie w Jarabie	641
3.4.4. Katastrofa gibraltarska a ewakuacja	649
3.4.5. Przybycie do Wielkiej Brytanii.....	650
3.4.6. Końcowy okres funkcjonowania obozu w Miranda de Ebro.....	651
Rozdział 4. Czarna legenda Mirandy	657
4.1. Czarna legenda Mirandy w czasie II wojny światowej	657
4.2. Czarna legenda Mirandy po zakończeniu II wojny światowej w środowiskach polskiej emigracji niepodległościowej.....	716
4.3. Czarna legenda Mirandy po zakończeniu II wojny światowej w tzw. PRL-u oraz w III RP.....	764
Rozdział 5. Internowanie Polaków w Hiszpanii w świetle prawa międzynarodowego oraz w ujęciu komparatystycznym.....	792
5.1. Internowanie Polaków w Hiszpanii w świetle prawa międzynarodowego....	792
5.2. Internowanie Polaków w Hiszpanii na tle niewoli i internowania w innych państwach	809
5.2.1. Niewola.....	812
a) Niewola niemiecka	812
b) Niewola sowiecka	823
c) Niewola słowacka	832
5.2.2. Internowanie	833
a) Internowanie w Rumunii.....	834
b) Internowanie na Węgrzech.....	838
c) Internowanie na Litwie.....	844
d) Internowanie na Łotwie	848
e) Internowanie w Estonii.....	852
f) Internowanie w Szwecji	854
g) Internowanie w Szwajcarii.....	857
h) Internowanie we Francji.....	866
i) Internowanie we Włoszech	875
j) Internowanie w Finlandii	876
Podsumowanie	877
Zakończenie	883
Aneks 1. Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej (V konwencja haska) z 18 października 1907 r.	893

Aneks 2 Marian Szumlakowski, „Czarna legenda” o Mirandzie	897
Aneks 3 Marian Hemar, Piosenka o amnestii	900
Źródła	901
Indeks osobowy	957
Indeks geograficzny	988